

Бучко І. Є.,

к.е.н., доц. кафедри фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу, Львівська комерційна академія, м. Львів

РОЛЬ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. У статті обґрунтовано роль системи гарантування вкладів фізичних осіб у забезпеченні банківської безпеки. Охарактеризовано основні підходи до гарантування вкладів фізичних осіб. Виділено основні критерії ефективності та безпеки банків. Розкрито основне завдання та місію Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Здійснено розрахунок прогностичної фінансової стійкості ФГВФО на перспективу. Проаналізовано систему гарантування вкладів фізичних осіб в Україні та запропоновано комплексну систему заходів для ефективної діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з метою забезпечення банківської безпеки. Подальші дослідження повинні бути орієнтовані на розробку механізмів захисту заощаджень населення в Україні.

Ключові слова: банківська безпека, депозитні вклади, система гарантування вкладів населення, фінансова стійкість, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Buchko I. Y.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial and Economic Security and Banking Business, Lviv Academy of Commerce, Lviv

THE ROLE OF SYSTEM OF GUARANTEEING INDIVIDUALS DEPOSITS IN PROMOTING BANKING SECURITY

Abstract. The article substantiates the role of Deposit Guarantee Fund in providing banking security for individual investors. The main approaches to guaranteeing of individual investors deposits are characterized. The main criteria of efficiency and safety of banks are defined. The basic objectives and mission of the Deposit Guarantee Fund are revealed. The predictive calculation of financial stability of Deposit Guarantee Fund for the future is done. The system of guaranteeing deposits of individuals in Ukraine is analyzed and the comprehensive system of measures for the effective operation of the Deposit Guarantee Fund to ensure banking security is proposed. Further research should focus on developing mechanisms to protect savings of individuals in Ukraine.

Keywords: banking security, deposits, individual deposits guaranteeing system, financial stability, Deposit Guarantee Fund.

Постановка проблеми. Банківська безпека – це стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація основних інтересів і пріоритетних цілей банку, захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування. Головним критерієм ефективності та безпеки банку є стабільність його фінансового й економічного розвитку відповідно до планів і завдань незалежно від зміни ситуації [3]. Створення української системи гарантування вкладів населення є спеціальною програмою, яка реалізується з метою укріплення довіри громадян до банківської системи, стимулювання залучення заощаджень громадян в економіку, підтримання внутрішньої стійкості банківського сектору. Функціонування системи гарантування банківських вкладів повинно закріпити позитивну тенденцію зростання вкладів населення, працюючи на підвищення прибутків банків за рахунок зростання ресурсної бази і строків

розміщення залучених ресурсів. Гарантування вкладів фізичних осіб є надзвичайно важливою функцією кожної держави. За останні роки істотно збільшилася недовіра до банків зі сторони населення через неповернення вкладів. Це зумовлює необхідність дослідження системи захисту заощаджень населення. В Україні функцію гарантування вкладів покладено на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі питання захисту депозитних вкладів населення у банківських установах перебувають у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців. Наукові основи гарантування банківських вкладів закладено у працях таких учених, як Бобиль В., Галапун Н., Довгань Ж., Єрмошенко А., Козьменко С., Іщенко О., Малік М. [4-10] та ін. Водночас проблеми діяльності Фонду гарантування

вкладів фізичних осіб у контексті забезпечення банківської безпеки ще потребують додаткового дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати систему гарантування вкладів фізичних осіб в Україні та запропонувати комплексну систему заходів для ефективної діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з метою забезпечення банківської безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб розпочав свою діяльність із підписанням у 1998 році Президентом України Указу “Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків”, яким було затверджене Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів. Також Указом було встановлено, що у разі недоступності вкладу в комерційному банку фізичній особі гарантується відшкодування за вкладом, включаючи відсотки, у розмірі вкладу, але не більше 500 гривень. 20 вересня 2001 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”, який набув чинності 24 жовтня 2001 року. Даним Законом було передбачено, що Фонд гарантує кожному вкладнику учасника (тимчасового учасника) Фонду гарантування відшкодування коштів за його вкладами, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше 1200 гривень по вкладах кожному з таких учасників. Адміністративна рада Фонду гарантування збільшувала розмір граничної суми відшкодування коштів за вкладами 11 разів. Наразі сума граничного розміру відшкодування коштів за вкладами становить 200 000 грн, а також дана сума не може бути зменшена.

22 вересня 2012 року набув чинності Закон України від 23 лютого 2012 року № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [1]. Даним Законом розширено повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема в частині щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків.

Відповідно до Закону учасниками Фонду гарантування є банки, участь яких у Фонді гарантування є обов’язковою та які набувають статусу учасника Фонду гарантування в день отримання ними банківської ліцензії. До Закону було внесено декілька поправок, якими, зокрема, було внесено наступні зміни: мінімальний розмір граничної суми відшкодування закріплено на рівні 200 тисяч грн, без можливості її зменшення; розширено перелік здійснення операцій під час тимчасової адміністрації кредиторами неплатоспроможного банку, в тому числі щодо проведення соціальних виплат; визначено дату початку виплат коштів вкладникам за рахунок цільової позики Фонду гарантування під час дії тимчасової адміністрації; встановлено спрощений порядок проведення процедур, пов’язаних із придбанням інвестором неплатоспроможного або перехідного банку; визначено порядок виведення непла-

тоспроможного банку з ринку за участі держави в особі Міністерства фінансів України або державного банку; розширено напрямки використання коштів Фонду гарантування, у тому числі надання приймаючому або перехідному банку позики на умовах субординованого боргу тощо.

12 серпня 2015 року набув чинності Закон України від 16 липня 2015 року № 629-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку” [2]. Однак Законом передбачено, що деякі норми набуватимуть чинності поетапно.

З першого дня дії Закону передбачено: посилення повноважень Фонду гарантування як тимчасового адміністратора та ліквідатора і підвищення його ролі у підготовці до виведення неплатоспроможного банку з ринку; скорочення термінів виведення банку з ринку за участі держави; здійснення продажу активів банку лише на відкритому конкурсі, а основних засобів, оціночна вартість яких не перевищує 10 мінімальних заробітних плат на дату продажу, та малоцінні й швидкозношувані предмети, необоротні активи, балансова вартість яких за відповідною групою становить менше 10 мінімальних заробітних плат, – безпосередньо юридичній або фізичній особі. Передбачені Законом норми встановлюють реальну відповідальність пов’язаних осіб у випадку недостатності майна для розрахунків за вкладами фізичних осіб, які перевищують гарантовану суму, та іншими кредиторами банку.

Другий етап удосконалення системи гарантування розпочнеться з 1 січня 2016 року. Він, зокрема, передбачає: скорочення строків для затвердження виконавчою дирекцією Фонду гарантування плану врегулювання до 30 днів з дня початку процедури виведення банку з ринку; скорочення строків тимчасової адміністрації з 3 місяців до 1 місяця з можливістю її продовження на 1 місяць виключно з метою реалізації плану врегулювання, який передбачає інший спосіб виведення банку з ринку, окрім ліквідації банку; прискорену ліквідацію неплатоспроможного банку в разі його відповідності критеріям, встановленим нормативно-правовими актами Фонду гарантування. Крім того, Закон передбачає концентрацію всіх процедур із продажу активів банків, що ліквідуються на рівні Фонду гарантування. З цією метою буде створений та почне функціонувати “консолідований офіс” із реалізації такого майна.

На третьому етапі (з 1 липня 2016 року) передбачено скорочення строків початку виплат відшкодування коштів всім без виключення вкладникам за рахунок коштів Фонду гарантування до 20 робочих днів з дня початку процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку, тобто, не чекаючи прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку.

Законом також передбачено з 1 січня 2017 року розширення суб’єктного складу, на який поширюватимуться гарантії Фонду гарантування, а саме: гарантії поширяться і на фізичних осіб-підприємців [2].

Важливим інструментом у зміцненні довіри вкладників до банківської системи є гарантована сума відшкодування. Розуміючи це, ФГВФО збільшував її розмір 11 разів з 500 до 200 000 грн. Зазначений розмір гарантованої суми відшкодування перевищує початковий (500 гривень) у 400 разів та захищає інтереси 98,7% вкладників. Обсяг фінансових ресурсів ФГВФО станом на 01 січня 2015 року становив 16,9 млрд грн.

За час існування ФГВФО виплати гарантованої суми відшкодування здійснювалися вкладникам 48 банків, в яких Національним банком України відкликано банківську ліцензію та ініційовано процедуру ліквідації. Всього у межах гарантованого розміру відшкодування отримали понад 513 тисяч вкладників на загальну суму 14,3 млрд грн. Найбільший обсяг виплат був здійснений у 2010 році – 2,3 млрд та у 2014 році – майже 8,5 млрд грн.

Найбільша кількість ліквідованих банків, вкладникам яких ФГВФО здійснював відшкодування, припадала на 2012-2014 роки. У 2014 році кількість банків, по яких ФГВФО здійснював виплати гарантованої суми відшкодування, досягла 28. Вкладники 17 банків із зазначеної кількості розпочали отримувати відшкодування за вкладками у звітному році [11].

Відповідно до частини 3 статті 19 Закону мінімальний обсяг коштів ФГВФО не може бути нижчим за 2,5 % від суми гарантованих ФГВФО коштів вкладників у межах суми відшкодування з урахуванням суми зборів з учасників ФГВФО, які мають надійти протягом наступного кварталу [2]. За умов досягнення мінімальної межі або ризику суттєвого зменшення обсягу коштів ФГВФО має право вжити заходів для поповнення коштів за рахунок джерел, визначених Законом. З метою прогнозування необхідності поповнення коштів ФГВФО у разі зменшення мінімального обсягу коштів від рівня, визначеного Законом, та керуючись Методикою оцінки фінансової стійкості Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затвердженою рішенням виконавчої дирекції ФГВФО від 28.02.2013 р. №13 (із змінами та доповненнями, внесеними рішенням виконавчої дирекції ФГВФО від 30.05.2013 р. № 24 та від 18.09.2014 р. № 93), зареєстрованою Міністерством юстиції України 25.03.2013 р. за №482/23014, протягом 2014 року щомісяця здійснювався розрахунок прогнозних значень фінансової стійкості ФГВФО. Значення показника ФСФ у першій половині 2014 року не знижувалося менше 2,5%, однак, починаючи з липня, почало стрімко падати, що свідчило про неможливість ФГВФО за власні кошти виконувати зобов'язання перед вкладниками банків. Для виконання покладених на ФГВФО функцій та з метою захисту прав і законних інтересів вкладників банків, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків ФГВФО протягом 2014 року мав підстави для поповнення коштів згідно з частиною 3 статті 19 Закону. Протягом 2014 року для забезпечення виплат вкладникам ФГВФО запозичив кошти: від Національного банку України на загальну суму 10 197,5 млн грн, для забезпечення покриття тимча-

сового дефіциту ліквідності; від Міністерства фінансів України, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №456 від 17 вересня 2014 року, в розмірі 10 117,6 млн грн у вигляді ОВДП під 12,5% в обмін на векселі ФГВФО 12,5%. Внаслідок зазначених дій фінансовий стан ФГВФО наприкінці 2014 року зміцнився, про що свідчить підняття ФГВФО до 2,54 у грудні та зростання до 3,37 станом на кінець року з урахуванням запозичених ресурсів, що передбачено Законом. Протягом 2014 року в динаміці вкладних операцій по учасниках ФГВФО спостерігалися наступні тенденції: чисельність вкладників зменшилася на 923,7 тис. осіб, або на 1,9%, і склала 46,5 млн осіб; обсяг депозитного портфеля фізичних осіб зменшився на 20,5 млрд грн, або на 5,1%, і склав 382,1 млрд грн.

Основна причина зменшення суми вкладів – відтік вкладів майже по всіх банках, ліквідація банків. Провідну позицію по залученню вкладників та суми вкладів займає ПАТ «КБ «ПриватБанк», в якому розмішують вклади 19,4 млн фізичних осіб (41,7% по системі) на загальну суму 105,5 млрд грн, або 27,6% у загальній сумі вкладів. Сума вкладів у іноземній валюті склала 54,4 млрд грн, або 25,9% серед вкладів в іноземній валюті по системі та складає 51,5% у структурі вкладів банку. Сума відшкодування за вкладками склала 69,8 млрд грн (66,1% із суми вкладів банку), або 33,3% у загальній сумі відшкодування по ФГВФО; питома вага вкладів у національній валюті зменшилася від 55,7 до 45,0%, а в іноземній валюті зросла до 55,0%; сума вкладів у національній валюті скоротилася на 52,2 млрд грн, або на 23,3%, і склала 172,1 млрд грн, а гривневий еквівалент вкладів в іноземній валюті зріс на 31,7 млрд грн, або на 17,7%, і склав 210,0 млрд грн.; приріст вкладів в іноземній валюті відбувся за рахунок переоцінки валютних вкладів. У доларовому еквіваленті вклади в іноземній валюті зменшилися на 9,0 млрд дол. США, або на 40,3% від 22,3 до 13,3 млрд дол. США. Якщо вклади в іноземній валюті рахувати в доларовому еквіваленті за курсом НБУ, який станом на 01.01.2014 року складав 7,993 грн, то загальний відтік вкладів із банківської системи склав 124,1 млрд грн, або 30,8%. Частка вкладів фізичних осіб у формуванні ресурсів банків склала 36,0%, а частка вкладів у пасивах – 32,4%. За даними НБУ – 14 спеціалізованих ощадних банків, на строкових депозитах зосереджено 77,0% коштів фізичних осіб (зменшення на 33,4 млрд грн, або на 10,2% до 292,9 млрд грн), а питома вага коштів на поточних рахунках склала 23,0% у структурі (приріст на 15,3 млрд грн, або на 21,1% до 87,6 млрд грн). Середньозважена квартальна ставка за вкладками у національній валюті зросла за 2014 рік на 6,0% від 16,67 до 17,67%, а в іноземній – на 13,1% від 6,80 до 7,69%. Гарантований рівень відшкодування коштів за вкладками складає 200 тис. грн (12,7 тис. дол. США). Станом на 01.01.2015 року повністю захищеними є кошти 98,7% вкладників, у таких вкладників зосереджено 39,2% від загальної суми вкладів. Сума можливого відшкодування за рахунок коштів ФГВФО склала 209,9 млрд грн, або 54,9% від загальної суми вкладів по учасниках ФГВФО [11].

Проте згідно з прогнозними розрахунками за новою редакцією Методики оцінки фінансової стійкості Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затвердженою рішенням виконавчої дирекції ФГВФО від 18.09.2014 р. № 93, показники фонду протягом 2015 року різко погіршаться (табл. 1).

щення розорення широких народних мас, залучення депозитів і зростання банківських активів та сприяє забезпеченню банківської безпеки.

Таблиця 1

Розрахунок прогнозної фінансової стійкості ФГВФО на 2015 рік, млн грн

Інформація станом на дату	Фінансова стійкість ФГВФО (ФСФ=КФ/ГКФ)	Гарантовані фондом кошти відшкодування за вкладами (ГФК)	Кошти ФГВФО				Дефіцит коштів
			Всього (КФ)	у т.ч. кошти в НБУ	у т.ч. залишок кредиту НБУ	у т.ч. ОВДП не в заставі	
01.01.15	3,37%	209 869	7 071,7	819,1	0,1	5 507,4	-
01.02.15	0,07%	203 900	134,6	134,6	-	-	4 962,9
01.03.15	-4,02%	197 600	-7 947,9	-7 947,9	-	-	12 887,9
01.04.15	-8,33%	192 300	-16 026,2	-16 026,2	-	-	20 833,7
01.05.15	-12,16%	188 300	-22 900,9	-22 900,9	-	-	27 608,4
01.06.15	-13,68%	183 300	-25 069,4	-25 069,4	-	-	29 651,9
01.07.15	-15,83%	178 600	-28 265,8	-28 265,8	-	-	32 730,8
01.08.15	-17,07%	174 100	-29 710,3	-29 710,3	-	-	34 062,8
01.09.15	-18,49%	169 900	-31 417,5	-31 417,5	-	-	35 665,0
01.10.15	-18,89%	165 600	-31 286,9	-31 286,9	-	-	35 426,9
01.11.15	-22,32%	161 500	-36 044,8	-36 044,8	-	-	40 082,3
01.12.15	-23,56%	157 500	-37 102,9	-37 102,9	-	-	41 040,4
01.01.16	-23,59%	159 200	-37 548,6	-37 548,6	-	-	41 528,6

Джерело: складено на основі [11].

З даних табл. 1 бачимо, що прогнозований рівень дефіциту коштів ФГВФО протягом 2015 року сягне 41,5 млрд грн. У зв'язку з цим для забезпечення функціонування ФГВФО та виконання функцій та повноважень, у тому числі виплат вкладникам неплатоспроможних банків протягом 2015 року, ФГВФО необхідно буде залучити додаткове фінансування не менше ніж 41,5 млрд грн шляхами, передбаченими статтею 19 Закону, і тим самим забезпечити банківську безпеку.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, основним завданням Фонду гарантування є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків із ринку. Основною місією Фонду гарантування є збільшення довіри населення до банківської системи і перешкодження поширенню кризових явищ, які могли б дестабілізувати економіку в цілому; захист інтересів вкладників та акціонерів банків; забезпечення рівних гарантій усім клієнтам банків; мінімізація втрат банківських вкладів, що, у свою чергу, стимулює населення до розміщення збережень у банках, оскільки дозволяє запевнити громадян у захищеності їхніх вкладів. У результаті вирішується проблема формування ресурсної бази банків і попередження банкрутств банківських установ, а захист інтересів дрібних вкладників зміцнює соціальну стабільність, що призводить до недопу-

ЛІТЕРАТУРА

1. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012р. № 4452- VI // Відомості ВРУ. – 2012 – № 50 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку : Закон України від 16.07.2015 № 629-VIII // Відомості ВРУ. – 2015 – № 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/629-19>.
3. Банківська безпека : навч. посіб. / О. Д. Вовчак, Ю. О. Самура, В. А. Сидоренко, В. А. Вареник. – К. : Знання, 2013. – 237 с.
4. Бобиль В. Удосконалення системи гарантування вкладів в умовах сучасної фінансової кризи / В. Бобиль // Вісник НБУ. – 2012. – № 7. – С. 24-29.
5. Галапун Н. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: особливості функціонування та шляхи вдосконалення / Н. Галапун // Світ фінансів. – 2011. – № 3. – С. 58-68.
6. Довгань Ж. Страхування депозитів у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж. Довгань // Наукові записки. – 2012. – № 20. – С. 187-190.

7. Єрмошенко А. Гарантійні схеми як механізм захисту споживачів фінансових послуг на банківському і страховому ринках / А. Єрмошенко // Світ фінансів. – 2009. – № 1. – С. 109-118.

8. Іщенко О. Чи захищений сьогодні український вкладник? / О. Іщенко // Вісник НБУ. – 2009. – № 10. – С. 44-50.

9. Козьменко С. Реформа національної системи гарантування вкладів: ключові положення та перспективи розвитку / С. Козьменко // Вісник НБУ. – 2012. – № 6. – С. 14-38.

10. Малік М. Захист заощаджень населення в банківській системі як напрям підвищення стабільності кредитних установ України / М. Малік, В. Харабара // Вісник КНУ ім. Шевченка. – 2010. – № 86-87. – С. 114-121. – (Серія “Економіка”).

11. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fg.org.ua.

REFERENCES

1. Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib, Zakon Ukrainy vid 23.02.2012 r. № 4452- VI, Vidomosti VRU, 2012, №50 (iz zminamy ta dopovnenniamy), available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

2. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo vdoskonalennia systemy harantuvannia vkladiv fizychnykh osib ta vyvedennia neplatospromozhnykh bankiv z rynku, Zakon Ukrainy

vid 16.07.2015 № 629-VIII, Vidomosti VRU, 2015, №43, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/629-19>.

3. Vovchak, O. D. Samura, Yu. O. Sydorenko, V. A. and Varenyk V. A. (2013), *Bankivs'ka bezpeka*, Znannia, K., 237 s.

4. Bobyl' V. (2012), Udoskonalennia systemy harantuvannia vkladiv v umovakh suchasnoi finansovoi kryzy, *Visnyk NBU*, № 7, s. 24-29.

5. Halapun N. (2011), Fond harantuvannia vkladiv fizychnykh osib: osoblyvosti funktsionuvannia ta shliakhy vdoskonalennia, *Svit finansiv*, № 3, s. 58-68.

6. Dovhan' Zh. (2012), Strakhuvannia depozytiv u zabezpechenni finansovoi stijkosti bankivs'koi systemy, *Naukovi zapysky*, № 20, s. 187-190.

7. Yermoshenko A. (2009), Harantijni skhemy iak mekhanizm zakhystu spozhyvachiv finansovykh posluh na bankivs'komu i strakhovomu rynkakh, *Svit finansiv*, № 1, s. 109-118.

8. Ischenko O. (2009), Chy zakhyschenyj s'ohodni ukrains'kyj vkladnyk?, *Visnyk NBU*, № 10, s. 44-50.

9. Koz'menko S. (2012), Reforma natsional'noi systemy harantuvannia vkladiv: kliuchovi polozhennia ta perspektyvy rozvytku, *Visnyk NBU*, № 6, s. 14-38.

10. Malik M. and Kharabara V. (2010), Zakhyst zaoschadzhen' naseleennia v bankivs'kij systemi iak napriam pidvyschennia stabil'nosti kredytnykh ustanov Ukrainy, *Visnyk KNU im. Shevchenka*, № 86-87, s. 114-121.

11. Ofitsijnyj sajт Fondu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib, available at: www.fg.org.ua.